

Innlandet
fylkeskommune

Kultur - Bygg og landskap

RIKSANTIKVAREN
Postboks 1483 Vika

0116 OSLO

Deres ref:
25/01129-6

Vår ref:
2025/11028-2
Magnhild Bergljot Apeland
Øystein Lia

Dato:
12.06.2025

Uttalelse til forslag om bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø

Vi viser til deres brev av 28. april 2025 med oversendelse av bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø på høring, samt møte 2. juni 2025. Innlandet fylkeskommune har også deltatt i en ressursgruppe som har bidratt i arbeidet. Under følger våre innspill til bevaringsstrategien.

Generelt

Riksantikvarens forslag til bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø har som mål å bevare og bruke kulturmiljøer som en ressurs i bærekraftig samfunnsutvikling. Videre gir den relativt generelle beskrivelser av hvordan situasjonen ideelt sett bør være, og hva utfordringsbildet er i dag. Strategien setter søkelys på tre deltemaer; Stedets identitet og særpreg, Der vi møtes – fellesskapets kulturmiljøer og Der vi bor – Boligområder og deres historiske strukturer og kvaliteter.

Innlandet fylkeskommune er enige i at de deltemaene som er valgt er viktige, og kjenner oss godt igjen i det utfordringsbildet som tegnes.

Fylkeskommunen er sentral for å sikre en god forvaltning av kulturmiljø, og vi ser at bevaringsstrategien kan bli et viktig verktøy, hvis den i tillegg følges opp av en god handlingsplan som tar tak i de viktigste utfordringene. Det er behov for å identifisere og dokumentere kulturmiljøer i både bygder og byer for å bedre kunnskapsgrunnlaget for videre forvaltning. Det bør i handlingsplanen presenteres en enkel og god metode som synligjør, inkluderer, legitimerer og gir stolthet og engasjement til kulturhistoriske miljøene i bygder og byer.

Deltema 1 – Stedets identitet og særpreg

Målet med dette deltemaet er å bidra til at identiteten og særpreget i bygder og byer ivaretas i arealplanleggingen, og strategien legger opp til en samlet innsats og et felles engasjement fra mange aktører for å prioritere arbeid knyttet til dette.

Postadresse:
Postboks 4404
Bedriftssenteret
2325 Hamar

Besøksadresse:
Innlandet fylkeskommune
Parkgata 64
Hamar

Telefon: +47 62 00 08 80
E-post: post@innlandetfylke.no
Internett: www.innlandetfylke.no
Org.nr.: 920717152

Innlandet fylkeskommune er langt på veg enig i det som skrives i forslaget til bevaringsstrategien, men vil komme med noen kommentarer på ting det bør ses nærmere på under de prioriterte temaene.

- Arkeologiske kulturminner - en kilde til kunnskap

Vi kjenner igjen, og er enige i det meste av innholdet i dette avsnittet. Avsnittet bærer preg av at de arkeologiske kulturlagene i byene for det meste oppfattes som profane eller verdslige, og knytter seg nærmest utelukkende til en økonomisk forståelse av middelalderbyene og den tidligste byoppkomsten. Om vi forstår våre middelalderbyer gjennom Hamarkaupangen, der domkirkeruinen, bispeborgen, vaktårnruinen, korskirken, og trolig et kloster var framtrædende bygg i og nær kulturlagene, bør også religionsutøvelsen og militære behov trekkes inn som et viktig element i forståelsen av middelalderbyene.

Hamarkaupangens strategiske beliggenhet på «Storhamarneset», som det mest sentrale stedet i forbindelse med all ferdsel på Mjøsa, illustrer hvor viktig landskapstilknytningen til middelalderbyene var. Vi synes dette bør komme tydeligere fram i strategien. Avsnittet «Struktur – fra naturgitte forutsetninger til planlagte steder» bør derfor komme før avsnittet om arkeologiske kulturminner.

For å utfylle det arkeologiske bilde og benytte arkeologien for å belyse temaet i strategien, vil vi nevne at f.eks. både jernalderlandsbyen på Forsandmoen i Rogaland og ringforma tunanlegg fra Vestlandet og Nord-Norge kunne vært nevnt for å utfylle avsnittet om de nord-norske gårdshaugene.

- «Bygder og byers struktur – fra naturgitte forutsetninger til planlagte steder» og «Bygningsmiljø som bidrar til særpreg»

Dette er et tema som vi har jobbet mye med i Innlandet fylkeskommune, og i samlet oversikt over kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse har vi 19 helhetlige kulturmiljøer innenfor de største byene i fylket (tidligere NB-områder). Disse områdene er valgt ut fordi de reflekterer stedets historiske utvikling og karakter, og noen områder faller i tillegg inn under temaet «Bygningsmiljø som bidrar til særpreg».

Videre jobber vi med utvelgelse av mindre kulturmiljø der vi har valgt ut 28 miljøer som etter hvert skal ut på høring. Innenfor disse områdene er det også noen kulturmiljø som faller inn under tematikken i denne bevaringsstrategien, blant annet boligområder og OL-anlegg. I oversikten inngår også 34 landskap (tidligere KULA-landskap) der noen av områdene delvis faller inn i denne bevaringsstrategien, og andre i bevaringsstrategi for næringer og industriens kulturmiljø eller i bevaringsstrategi for landbruk. Innlandet fylkeskommune har også jobbet mye med KIK (Kulturmiljø i kommunene), stedsutvikling og boligutvikling i distrikter med utgangspunkt i kulturverdier og gjenbruk av eksisterende bygningsmasse.

Den samlede oversikten over kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse er i stor grad lagt inn i Askeladden og i kommuneplanens arealdel i de ulike kommunene som hensynssone med tilhørende retningslinjer, og følges også opp i regionale planer.

Selv om dette arbeidet blir tatt godt imot i kommunene, og i stor grad er hensyntatt i kommunenes utviklingsprosesser, opplever vi i økende grad at interessene settes opp mot hverandre i større utbyggingsprosjekt. Dette gjelder både innenfor og rett utenfor områder

som er utpekt som områder med høy verdi, og særlig ved utbygging i knutepunkt i de større byene.

Beskrivelse av dagens situasjon og utfordringer i forslag til bevaringsstrategi er derfor velkjent, også for mindre bygder og tettsteder. Vi støtter Riksantikvarens forslag om at utviklingen videre bør bygge på prinsippet om byomdannelse framfor omfattende transformasjon. Vi kunne ønske oss flere virkemidler og håper at handlingsplanen for bevaringsstrategi for bygder og byers kulturmiljø er konkret og nyskapende på dette området.

Kirkesteder

Kirkene og deres omgivelser er ofte viktige landemerker og en naturlig del av byer, bygder og mindre lokalsamfunns identitet og særpreg. Selv om kirkebyggene er belyst i en egen strategi er det viktig at sammenhengen mellom kirkene og deres omgivelser bedres og synliggjøres i denne strategien. Bevaringsstrategien må ikke forsterke det skillet mellom kirkebygg og deres omgivelser som dagens forvaltningssystem legger opp til. Det er 129 kirker som enten er fredet eller listeført i Innlandet fylke jfr. liste per 2. april 2024, men utover disse er det mange av kirkene innenfor fylket som er viktige i et steds identitet og særpreg.

Vi opplever at det er vanskelig å formalisere hensyn til kirkemiljø, jf. Innlandets arbeid med KULA og kulturmiljø, der vi har foreslått å inkludere dette. Så langt har vi fått aksept for tre kulturmiljø knyttet til stavkirker, og i tillegg inngår kirkesteder som en naturlig del i noen av kulturmiljøene i by og innenfor landskap (tidligere KULA).

Vi ser at det er behov for en kartlegging av kirkelandskap og kirkemiljø, og å finne en bedre måte å ivareta flere av disse kulturmiljøene i videre forvaltning.

Deltema 2 – Der vi møtes

Deltemaet «Der vi møtes» handler om fellesskapets kulturmiljø, mangfold og ulike grupperinger i samfunnet. Innsatsen skal bidra til at viktige kulturmiljø som forteller historier knyttet til det offentlige, religiøse, sivile og kulturelle fellesskap av ulik karakter og ulikt omfang blir bevart og brukt.

Prioriterte områder innenfor deltemaet er fellesskapenes bygninger samt uterom og grøntarealer for fellesskapet.

Innlandet fylkeskommune er enig i det som skrives i forslaget til bevaringsstrategien, å videreføre den historiske bruken av fellesskapsarenaer kan bidra til sosial bærekraft, til å dekke behovet for møteplasser i dag og til å bevare folks følelse av tilhørighet og stedsidentitet.

Dette er noe vi har jobbet mindre spesifikt med i Innlandet fylkeskommune, men noen av de utvalgte kulturmiljøene i byene (tidligere NB-områder) og utvalgte miljø i kommunenes kulturmiljøplaner omfatter kulturmiljø innenfor dette temaet. Innlandet fylkeskommune har manglende kunnskap på dette området og ser et behov for å identifisere og dokumentere kulturmiljøer i både byer og bygder knyttet til dette temaet.

Vi kan nevne at Innlandet fylkeskommune jobber med en beredskapsplan (ROS) som setter søkelyset på kulturens rolle i å skape trygge og motstandsdyktige lokalsamfunn. Det å skape

kulturelle møteplasser blir særlig viktig i et beredskapsperspektiv for å bygge opp under befolkningens psykologiske motstandskraft. Museene er også sentrale i denne sammenhengen som kulturaktør og møteplass. Det kan i denne sammenhengen vurderes om utfordringsbildet «krig og konflikt» kan løftes som et eget kulepunkt i strategien.

Sør samisk tilstedeværelse i Røros bergstad og cirkumferensen tilskrives nå mer vekt, og er et tema som kan synliggjøre urfolkperspektivet i strategien. Handel med sørsamiske varer tydelig sørsamisk tilstedeværelse på Rørosmartan og på Femundshytta viser dette.

I tillegg har vi et pågående arbeid med å registrere kulturminner knyttet til den nasjonale minoriteten Romanifolket/taterne, der vi ser at enkelte av felleskapenes bygninger, uterom og grøntarealer har vært sentrale for minoriteten.

Kulturavdelingen i Innlandet fylkeskommune ved seksjon for idrett arbeider med et forarbeide til et prosjekt kalt «Et sted å være». Dette er et prosjekt etter modell fra Danmark, der målet er å skape møteplasser der barn og unge har tilgang til hele spekteret av kulturaktiviteter som bibliotek, idrett, spill og håndverk. I dette prosjektet er det også ønskelig å se på muligheten for å gjenbruke eksisterende og kanskje verneverdig bebyggelse

Deltema 3 – Der vi bor

Deltemaet «Der vi bor» handler om kulturminner og kulturmiljø knyttet til boligområder. Innsatsen skal bidra til å sikre at boligområders historiske struktur og kvaliteter synliggjøres og blir ivaretatt.

Prioriterte områder innenfor deltemaet er småhusbebyggelse og hager som er under press, drabantbyene og etterkrigstidens byplanlegging- gjenreisningsarkitekturen.

Innlandet fylkeskommune er enig i det som skrives i forslaget til bevaringsstrategien om dette temaet. Det er en god beskrivelse av dagens situasjon, og vi kjenner oss igjen i utfordringene.

Noen av de utvalgte kulturmiljøene i byene (tidligere NB-områder) og utvalgte miljø i kommunenes kulturmiljøplaner omfatter kulturmiljø innenfor dette temaet, knyttet til småhusbebyggelse og hager, samt etterkrigstidens byplanlegging- gjenreisningsarkitekturen. Vi har foreslått et nyere boligområde i arbeidet med kulturmiljø av nasjonal interesse, men ser at det er behov for å sette søkelys på bebyggelse fra 1900 og fram til i dag. Innlandet fylkeskommune har manglende kunnskap på dette området og ser et behov for å identifisere og dokumentere kulturmiljøer i både byer og bygder knyttet til dette temaet.

Vi ser at dette deltemaet i stor grad dreier seg om byer, og gjør oppmerksom på at våre utfordringer i stor grad er knyttet til distriktsutvikling, fraflytning, og endring der boliger blir benyttet til ferieboliger.

Med vennlig hilsen

Torill Skillingsaas Nygård
Seksjonssjef Bygg og landskap

Magnhild Bergljot Apeland

Saksbehandler

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og sendes uten signatur